Бюджетний барометр – листопад 2023

Що вийшло?

1. У листопаді було залучено трохи більше **2 млрд дол. США** або **73,8 млрд грн** зовнішніх позик, що важливо для фінансування необоронних видатків уряду.
2. Парламент ухвалив зміни до оподаткування прибутків банків. Це дозволить залучити додатково понад 20 млрд грн за 2023 рік та щонайменше додатково 5 млрд грн за 2024 рік. Однак ці кошти надійдуть до бюджету в наступному році.

Що не вийшло?

- У листопаді не виконано план за доходами – надходження загального фонду держбюджету становили 121,7 млрд грн, що на 5,9% менше, ніж очікувалось[1]. Це пов'язано з нижчими надходженнями від "імпортного" ПДВ (30,8 млрд грн із планових 39,7 млрд грн) передусім через блокування польськими перевізниками українського кордону.

Що далі?

1. Уже в грудні очікується надходження 900 млн дол. США від МВФ. Рішення про виділення траншу ухвалено 11 грудня радою директорів МВФ.
2. Відповідно до ухваленого Парламентом бюджету на 2024 рік, у наступному році Україна очікує отримати 1,77 трлн грн доходів, з яких 2,4 млрд - гранти, і профінансувати 3,3 трлн грн видатків, залучивши 1,7 трлн грн зовнішніх запозичень і 525,9 млрд грн від продажу ОВДП.
3. НАК "Нафтогаз України" підписав кредитну угоду з ЄБРР на 200 млн євро для створення стратегічних запасів газу на опалювальний сезон. Угода набуде чинності після оформлення державної гарантії. Це знижує ризики додаткового бюджетного фінансування Нафтогазу.

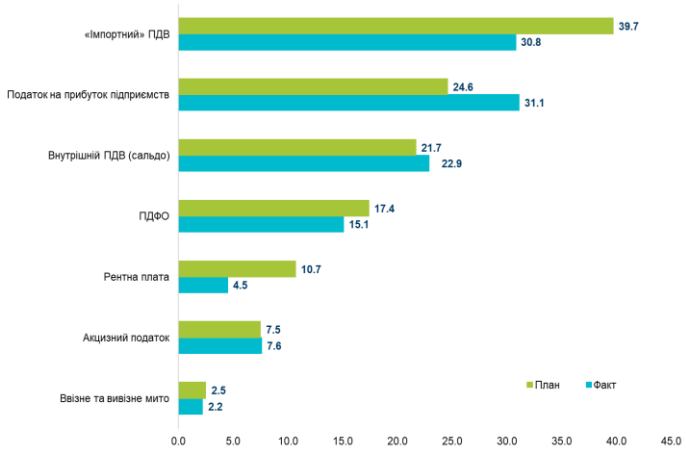
Ключові ризики:

- Нижчі надходження митних платежів у поточному році через подальше блокування польськими перевізниками українсько-польського кордону *(високий ризик)*.
- Досі не ухвалено програму Ukraine Facility від Європейського Союзу в розмірі **50 млрд євро** на наступні 4 роки, що ставить під ризик початок її імплементації з початку 2024 року. Також немає чіткого розуміння, чи буде ухвалено чергові пакети фінансової допомоги від США *(високий ризик)*.

Деталі:

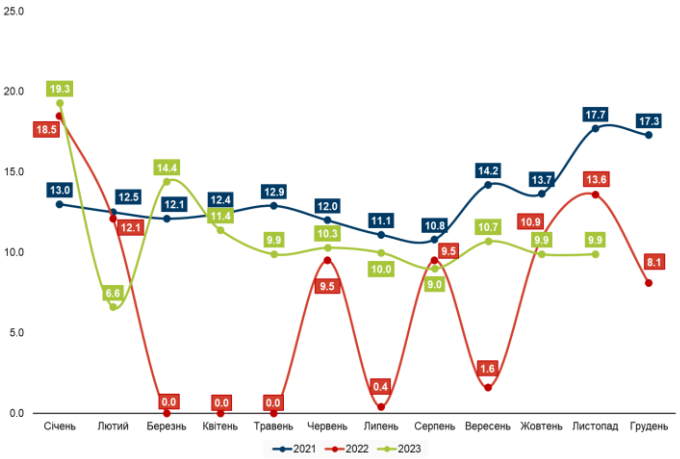
(1) У листопаді надходження до загального фонду державного бюджету становили 121,7 млрд грн. Дохідну частину бюджету було недовиконано на 5,9%. До держбюджету не надходили гранти, що негативно впливає на стійкість бюджету в умовах обмежених внутрішніх джерел надходжень. Причина – основний грантодавець – США надав усю передбачену на 2023 фінансовий рік допомогу Україні. При цьому не вдалося виконати і план податкових надходжень: за основними податками планували зібрати 124,1 млрд грн (за загальним фондом), а фактично надійшло на 9,9 млрд грн менше (рис. 1).

Рис. 1. Основні податкові надходження до загального фонду державного бюджету у листопаді 2023 року, млрд грн

Джерело: Міністерство фінансів України

Рис. 2. Бюджетне відшкодування ПДВ у 2021-2023 роках, млрд грн

Джерело: Міністерство фінансів України

Фактичні надходження з податку на прибуток підприємств (ПнПП) знову перевищили очікувані (на 26,4%) і сягнули 31,1 млрд грн. Ймовірно, найвищим у надходження від ПнПП за 3 квартал був внесок банків, що сягнув 6,6 млрд грн. Значущими є прибутки й інших компаній. Наприклад, ПАТ "Укрнафта" станом на середину листопада зафіксувала чистий прибуток більше 20 млрд грн (за І півріччя 2023 року він становив 14,1 млрд грн). Це вплив не лише зростання цін на нафту, але й зміни керівництва компанії.

Чисті доходи від внутрішнього ПДВ становили 22,9 млрд грн, що на 5,5% вище від плану. Перевищення планових надходжень може бути пов'язане із більшими, ніж очікувалось, обсягами споживання та ВВП. Водночас платникам податків відшкодували 9,9 млрд грн ПДВ (найбільший обсяг узгодженого і відшкодованого ПДВ за окремими податковими накладними у листопаді отримали:

[1] Усі планові показники у бюджетному барометрі враховано згідно з розписом Держбюджету-2023 станом на 1 грудня 2023 року

ТОВ “Кернел-трейд” – 550,8 млн грн, ПАТ “Запоріжсталь” – 455,8 млн грн, ПАТ “Арселор Міттал Кривий Ріг” – 367,2 млн грн). Перевиконання плану надходжень до загального фонду держбюджету від акцизного податку становило 1,3% або 100 млн грн – надходження сягнули 7,6 млрд грн.

У листопаді було суттєве недовиконання планових показників надходжень від окремих податків. Найбільше відносне недовиконання плану стосувалося рентної плати за користування надрами (-57,9%), що пов’язано зі зниженням фактичної ціни реалізації природного газу з 28,9 тис. грн у листопаді 2022 року, коли ухвалювали бюджет, до 15,2 тис. грн за 1 тис. м^3 у жовтні 2023 та до 14,4 тис. грн за 1 тис. м^3 у листопаді 2023 року. До загального фонду надійшло 2,2 млрд грн від податків з міжнародної торгівлі (передусім ввізного мита), що на 12% нижче від плану. “Імпортного” ПДВ до загального фонду держбюджету надійшло 30,8 млрд грн, що на 22% нижче плану та на 20% нижче, ніж минулого місяця. Недонадходження за обома податками, наймовірніше, пов’язані з блокуванням кордону польськими перевізниками.

Надходження від ПДФО у листопаді становили 15,1 млрд грн, що на 13,2% менше від плану. Це може бути пов’язано зі зменшенням фонду оплати праці малих і середніх підприємств, 17% яких, за даними опитування ЄБА, змушені були звільняти працівників у III кварталі 2023 року. Також у III кварталі 2023 року кількість державних службовців знизилася на майже 2 тис. осіб, що призводить до нижчих надходжень не лише ПДФО, а й ЄСВ.

(2) У листопаді гранти до державного бюджету не надходили. Це пов’язано із вичерпанням усієї передбаченої на 2023 рік допомоги США для України. У зв'язку із тим, що бюджетний рік у США завершився 30 вересня, а новий бюджет не був ухвалений, Україна до кінця 2023 року, швидше за все, не отримає фінансової допомоги від США, на яку, за словами Міністра фінансів, Уряд розраховував.

(3) У листопаді касові видатки загального фонду державного бюджету становили 286,3 млрд грн або 78% від розпису звітного періоду. Вони планувалися вищими за середньорічний рівень 2023 року – 366,7 млрд грн. Такий рівень запланованих видатків у листопаді в першу чергу зумовлений збільшенням фінансування Міністерства оборони (майже вдвічі порівняно з середньорічним рівнем) та рекордними в цьому році виплатами на обслуговування держборгу.

Найбільшою із запланованих статей було фінансування програм Міністерства оборони України (164,3 млрд грн), з яких 37,8% мала становити оплата праці (62,1 млрд грн). Другою найбільшою статтею видатків передбачались програми МВС – 47 млрд грн, в першу чергу для підпорядкованих міністерству структур:

- Нацгвардія – 18,5 млрд грн;
- Нацполіція – 11,4 млрд грн;
- Державна прикордонна служба – 10,8 млрд грн;
- ДСНС – 5 млрд грн.

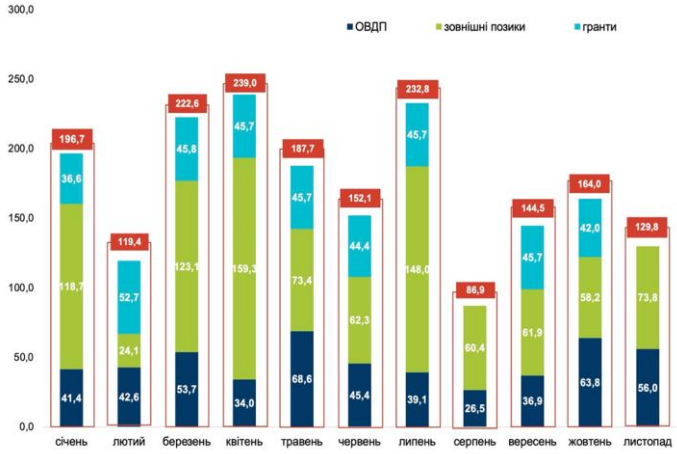
Міністерство соціальної політики у листопаді мало отримати 39,7 млрд грн, з яких 22,7 млрд грн повинні були надійти в розпорядження Пенсійного фонду для фінансування пенсій та надбавок до них. На обслуговування державного боргу планувалося виділити 54,2 млрд грн – рекордну в цьому році цифру. Проте фактично на це витратили 37,5 млрд грн або 69,2%. Левову частку спрямованих на обслуговування боргу коштів витратили на обслуговування внутрішнього державного боргу - 30,2 млрд або 80,5%.

На програми Міністерства охорони здоров’я планували виділити 13,8 млрд грн, із яких 11,9 млрд грн – на програму державних гарантій медичного обслуговування.

Загалом, згідно з плановими показниками, у листопаді на сектор оборони та безпеки мало бути спрямовано близько 58% всіх видатків, на соціальне забезпечення – 10,8%, ще 14,8% на обслуговування державного боргу.

(4) Фактичний дефіцит державного бюджету у листопаді становив **145,1 млрд грн.** За загальним фондом – **162,5 млрд грн**, що у **1,5 рази менше** планового показника за цим фондом (236,2 млрд грн). Загалом за 11 місяців 2023 року державний бюджет було виконано із дефіцитом 1045,1 млрд грн, за загальним фондом – 1085,6 млрд грн, що в 1,6 раза менше, ніж передбачено розписом (1713,3 млрд грн). Такого показника за весь період 2023 року вдалося досягти переважно через залучення фінансової допомоги у вигляді грантів – 404,3 млрд грн, а також через нижчий, ніж планувалось, фактичний рівень видатків.

Рис. 3. Фінансування бюджету за січень-листопад 2023 року, млрд грн

Джерело: Міністерство фінансів України

(5) У листопаді вже традиційно надійшов транш макрофінансової допомоги від ЄС у розмірі **1,5 млрд євро (59,2 млрд грн),** який став десятим у цьому році. Ці кошти були спрямовані на фінансування пріоритетних видатків держбюджету, що забезпечувало підтримку макроекономічної стабільності. Крім цього, у листопаді до держбюджету надійшли **400 млн дол. США (14,4 млрд грн)** кредитних коштів під гарантії від Великої Британії, виплачених із Трастового фонду Світового Банку “PEACE in Ukraine”. Кошти спрямовано на фінансування пенсій та оплату праці медпрацівників. Кошти надані на пільгових умовах – строк погашення 19 років із п’ятирічним пільговим періодом. Окрім цього, Уряд залучив **5 млн дол. США (0,2 млрд грн)** від Світового Банку через МБРР в рамках проекту «Зміцнення системи охорони здоров’я та збереження життя» (HEAL Ukraine). Рада директорів Міжнародного валютного фонду 11 грудня ухвалила рішення про виділення Україні третього траншу в розмірі 900 млн дол. США в рамках Програми розширеного фінансування для України (EFF).

(6) Окрім зовнішнього фінансування, у листопаді Мінфін залучив **56 млрд грн** від розміщення ОВДП, з яких **15,8 млрд грн або 28,2%** – за бенчмарк облігаціями. Максимальна ставка розміщення скоротилась у листопаді до **18,9%** що на **0,3 в.п.** нижче, ніж у жовтні. Це може свідчити про реакцію ринку ОВДП на зниження облікової ставки НБУ і збереження стабільності обмінного курсу національної валюти після часткової лібералізації та запровадження політики «керованої гнучкості обмінного курсу». Водночас Уряд змушений тримати дохідність на високому рівні для забезпечення достатнього попиту і залучення необхідного обсягу фінансування. Крім того, в листопаді залучено **10,4 млрд грн (286,9 млн дол. США)** від облігацій, номінованих в іноземній валюті, що становили **18,6%** від обсягу всіх залучених від ОВДП коштів у листопаді. Як зазначають у Міністерстві фінансів, коштів, залучених від розміщення ОВДП за 11 місяців 2023 року, повністю вистачило для здійснення платежів з погашення ОВДП. Запозичення на внутрішньому борговому ринку за 11 місяців 2023 року на **165 млрд грн** перевищували виплати за ОВДП, а в листопаді таке перевищення склало **24,5** млрд грн. Загалом роловер вкладень в ОВДП за січень-листопад 2023 року становить **140%**, що є досить позитивним результатом роботи Уряду на внутрішньому борговому ринку.

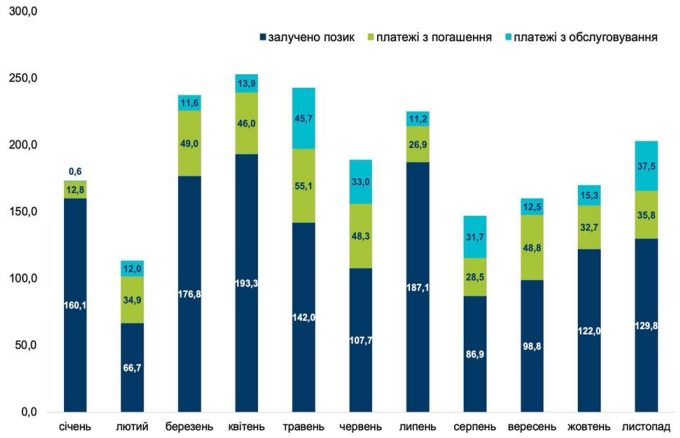
(7) У листопаді сукупні запозичення становили **129,8 млрд грн**, що на 56,5 млрд грн більше, ніж витрати на погашення та обслуговування державного боргу за цей місяць. За 11 місяців цього року було залучено майже **1,5 трлн грн,** тоді як на погашення та обслуговування спрямовано **643,8 млрд грн.** Левову частку витрат на погашення та обслуговування було спрямовано на внутрішній борг – 84% або 542,5 млрд грн від усіх коштів, спрямованих на такі потреби, тоді як обсяг залучених за 11 місяців 2023 року на внутрішньому борговому ринку коштів склав 508 млрд грн.

(8) Доходи **місцевих бюджетів** від платежів, що адмініструються Державною податковою службою, у листопаді склали **25,3 млрд грн**. Загалом за січень-листопад 2023 року до загального фонду місцевих бюджетів надійшло **407,3 млрд грн,** що на 14,9% перевищує минулорічний показник. У структурі загального фонду місцевих бюджетів 65% становить ПДФО, 13% - єдиний податок, 8% – плата за землю, 5% – акцизний податок, 3% – ПнПП. Наприкінці місяця розпочалося вилучення з рахунків місцевих бюджетів до державного бюджету "військового" ПДФО, сплаченого з жовтня. Станом на 1 листопада на рахунках місцевих бюджетів знаходиться 3,2 млрд грн невикористаних залишків коштів освітньої субвенції.

(9) Сукупні надходження від **ЄСВ** у листопаді 2023 року збільшилися на 3,8% або на 1,5 млрд грн у порівнянні з відповідним періодом 2022 року та становили 40,5 млрд грн. Збільшення передусім пов'язане з більшими виплатами військовослужбовцям.

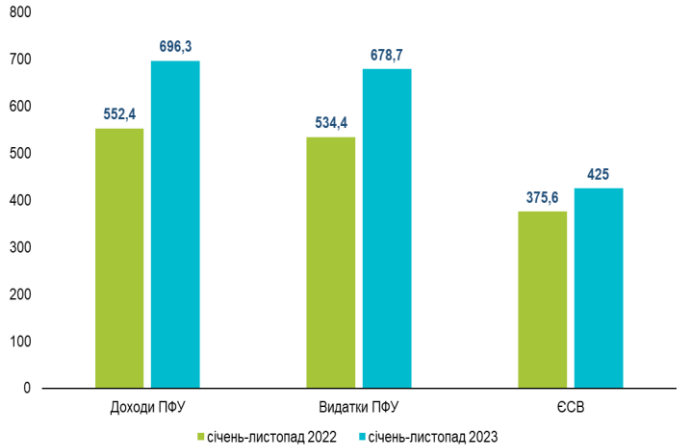
(10) Доходи **Пенсійного фонду** в листопаді 2023 року збільшилися на 7,6% або на 4,5 млрд грн у порівнянні з аналогічним періодом минулого року до 64 млрд грн як через підвищення власних доходів ПФУ від ЄСВ, так і через повноваження Фонду з виплати допомог у межах соціального страхування. З держбюджету до ПФУ на фінансування пенсійних та інших запланованих виплат у листопаді 2023 року спрямовано 21,5 млрд грн, що на 3,2 % менше минулорічного. Зменшення трансфертів до Пенсійного фонду з держбюджету зумовлене збільшенням власних надходжень Фонду, що знижує навантаження на державний бюджет. ПФУ отримав з державного бюджету 2,3 млрд грн для виплати субсидій та оплати пільг на житлово-комунальні послуги, а з надходжень від ЄСВ - 2,4 млрд грн на виплати з соціального страхування. На фінансування пенсій у листопаді спрямовано 57,9 млрд грн, що більше на 7,0 млрд грн або на 13,8%, ніж в аналогічному періоді минулого року. Загальні видатки ПФУ у листопаді 2023 року становили 62,9 млрд грн, що більше минулорічних на 10,3 млрд грн або 19,6%.

Рис. 4. Обсяг запозичень, погашення та обслуговування державного боргу України за січень-листопад 2023 року, млрд грн

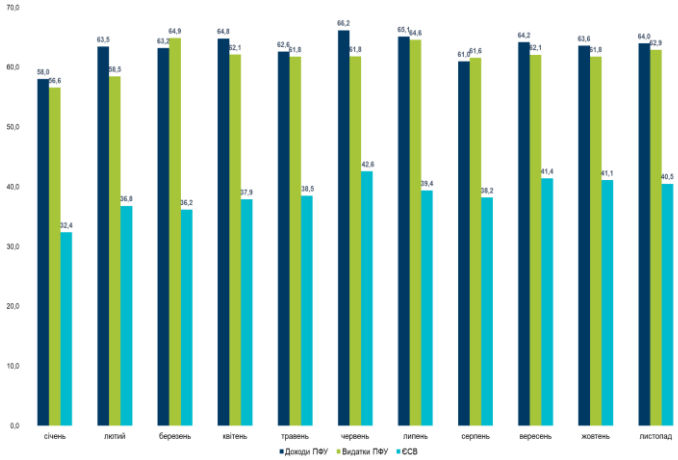
Джерело: Міністерство фінансів України

Рис. 5. Доходи та видатки Пенсійного фонду, надходження ЄСВ у січні-листопаді 2022-2023 років, млрд грн

Джерело: Пенсійний фонд України, Міністерство фінансів України

Рис. 6. Помісячна динаміка доходів та видатків Пенсійного фонду, надходження ЄСВ у січні-листопаді 2023 року, млрд грн

Джерело: Пенсійний фонд України, Міністерство фінансів України

Таблиця 1. Зовнішні джерела залучення фінансових ресурсів* за січень-листопад 2023 року

Джерела	Обсяг (млрд грн; млн дол. США; млн євро; млн канад. дол.)
Програми макрофінансової допомоги (МФД) від ЄС на 2023 рік	₴653,3 (€16500)
Позики Уряду Канади	₴64,2 (CAD$2400)
Кошти МВФ в рамках чотирирічної програми розширеного фінансування EFF	₴131,4 ($3590)
Позика МБРР у рамках Четвертого додаткового фінансування проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні»	₴18,3 ($499,3)
Позика МБРР на підтримку політики розвитку та відновлення	₴54,9 ($1500)
Позика МАР у рамках проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого держуправління в Україні»	₴16,1 (€404,3)
Позика МБРР в рамках проекту «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя»	₴1,8 (€47,0)
Позика МБРР в рамках проекту «Прискорення інвестицій у сільське господарство України»	₴4,8 ($132)
Позика МБРР в рамках проекту «Додаткове фінансування Проєкту Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей»	₴0,2 ($6)
Позика МБРР у рамках П'ятого додаткового фінансування проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні»	₴18,1 ($500)

*за виключенням грантів
Джерело: Міністерство фінансів України

Таблиця 2. Помісячна динаміка фінансування державного бюджету

Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад
Загальна сума запозичень, млрд грн	160,1	66,7	176,8	193,3	142	107,7	187,1	86,9	98,8	122	129,8
Всього запозичено, у % за січень-листопад	10,9	4,5	12,0	13,1	9,7	7,3	12,7	5,9	6,7	8,3	8,8
Від розміщення ОВДП, у % за січень-листопад	8,1	8,4	10,6	6,7	13,5	8,9	7,7	5,2	7,3	12,6	11,0
Запозичено із зовнішніх джерел, у % за січень-листопад	12,3	2,5	12,8	16,5	7,6	6,5	15,4	6,3	6,4	6,0	7,7
Платежі з погашення державного боргу, у % за січень- листопад	3,1	8,3	11,7	11,0	13,2	11,5	6,4	6,8	11,7	7,8	8,5
Платежі з обслуговування, у % за січень-листопад	0,3	5,3	5,2	6,2	20,3	14,7	5,0	14,1	5,6	6,8	16,7
Різниця між запозиченими фінансовими ресурсами і видатками на погашення та обслуговування державного боргу, млрд грн	146,7	19,8	116,2	133,4	41,2	26,4	149,0	26,7	37,5	74,0	56,5

Джерело: Міністерство фінансів України, розрахунки Центру

Таблиця 3. План та факт виконання державного бюджету (за загальним фондом) у 2023 році, млрд грн

Показник	січень		лютий		березень		квітень		травень		червень		липень		серпень		вересень		жовтень		листопад		січень-листопад	
	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
Доходи, в т.ч.	***69,6***	***104,4***	***77,0***	***132,2***	***101,8***	***152,2***	***112,4***	***162,8***	***125,3***	***184,0***	***84,1***	***133,7***	***89,4***	***136,7***	***124,7***	***124,7***	***99,7***	***144,1***	***94,9***	***139,4***	***129,3***	***121,7***	***1108,2***	***1535,9***
ПДФО	10,6	11,3	11,6	13,0	11,9	13,3	11,8	13,4	12,0	14,1	17,2	15,0	14,8	15,2	16,3	14,6	16,9	15,2	15,2	14,8	17,4	15,1	155,7	155,0
Податок на прибуток	1,4	1,2	4,1	7,4	22,1	26,2	1,5	2,3	24,7	28,5	2,9	2,3	1,3	3,2	24,1	30,9	1,3	4,2	1,4	2,6	24,6	31,1	109,4	139,9
Рентна плата за користування надрами	5,2	5,6	7,0	2,7	6,7	7,7	7,1	4,9	8,3	4,5	7,1	4,5	7,0	5,4	8,7	4,2	7,7	6,7	2,5	2,4	10,7	4,5	78,0	48,6
Акцизний податок	4,7	5,3	6,1	7,0	7,1	9,8	7,4	9,9	7,7	9,5	8,3	8,8	8,6	8,7	8,4	10,1	8,6	10,9	7,4	8,2	7,5	7,6	81,8	88,2
«Внутрішній» ПДВ (сальдо)	20,0	11,8	14,8	15,1	16,7	10,0	16,1	16,6	14,8	17,3	15,6	17,5	19,1	18,7	24,0	20,0	20,7	19,4	22,3	22,8	21,7	22,9	205,8	169,2
«Імпортний» ПДВ	22,6	24,4	26,8	27,1	31,0	29,3	27,1	25,1	27,1	27,0	27,3	28,7	30,0	30,8	36,1	34,0	38,0	34,5	39,6	38,6	39,7	30,8	345,3	299,5
Ввізне і вивізне мито	1,7	2,0	2,2	2,3	2,4	2,7	2,0	2,2	2,1	2,5	2,0	2,6	2,3	2,4	2,5	2,8	2,5	2,8	2,7	2,9	2,5	2,2	24,9	25,2
Видатки	***227,7***	***183,6***	***245,6***	***226,7***	***246,1***	***225,2***	***220,2***	***229,7***	***282,7***	***277,7***	***303,9***	***264,7***	***251,0***	***231,9***	***279,8***	***248,2***	***255,2***	***230,2***	***220,3***	***228,1***	***366,7***	***286,3***	***2899,2***	***2346,0***
Дефіцит (-) / профіцит (+)*	***-156,6***	***-78,9***	***-165,7***	***-93,2***	***-130,5***	***-72,6***	***-102,7***	***-65,6***	***-152,6***	***-91,6***	***-215,2***	***-130,8***	***-152,8***	***-94,9***	***-150,7***	***-122,2***	***-126,9***	***-85,6***	***-123,4***	***-87,7***	***-236,2***	***-162,5***	***-1713,3***	***-1085,6***
Джерела фінансування дефіциту																								
Чисті запозичення	279,4	147,3	55,6	31,8	37,8	127,8	195,1	147,3	67,9	86,9	169,3	59,4	82,4	160,2	67,3	58,4	50,3	50	155,9	89,3	128,4	94	1289,4	1052,4
Запозичення	292,5	160,1	93,3	66,7	96,3	176,8	233,2	193,3	125	142	219,7	107,7	112,9	187,1	97,1	86,9	100,6	98,8	183,4	122	163,3	129,8	1717,3	1471,2
Погашення	-13,1	-12,8	-37,7	-34,9	-58,5	-49	-38,1	-46	-57,1	-55,1	-50,4	-48,3	-30,5	-26,9	-29,8	-28,5	-50,3	-48,8	-27,5	-32,7	-34,9	-35,8	-427,9	-418,8

* розмір дефіциту не дорівнює арифметичній різниці між доходами та видатками, оскільки на розмір дефіциту додатково впливає обсяг надання кредитів з державного бюджету, та їх повернення

Джерело: Міністерство фінансів України, розрахунки Центру

Таблиця 4. Основні показники фінансування державного бюджету, млрд грн

Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Наростаючим підсумком (січень-листопад)
Всього надійшло млрд грн, у тому числі:	160,1	66,7	176,8	193,3	142,0	107,7	187,1	86,9	98,8	122	129,8	**1471,2**
У % до плану (за весь період)	*54,7*	*71,5*	*183,5*	*82,9*	*113,6*	*49,0*	*165,7*	*89,5*	*98,2*	*66,5*	*79,5*	***85,7***
Від розміщення ОВДП, млрд грн, у тому числі:	41,4	42,6	53,7	34,0	68,6	45,4	39,1	26,5	36,9	63,8	56,0	**508,0**
У гривнях, млрд грн	*38,8*	*30,5*	*36,3*	*25,1*	*29,3*	*28,3*	*30,8*	*25,7*	*22,8*	*42,9*	*45,6*	***356,1***
У іноземній валюті у перерахунку в млрд грн (млн дол. США+ млн Євро)	*₴2,6 ($40,2+€29,4)*	*₴12,1 ($268,5+€57,5)*	*₴17,4 ($476,4)*	*₴8,9 ($242,6)*	*₴39,3 ($616,4+€418)*	*₴17,1 ($319,7+€136)*	*₴8,3 ($227,3)*	*₴0,8 (€20)*	*₴14,1 ($334,6+€48,4)*	*₴20,9 ($572,6)*	*₴10,4 ($286,9)*	***₴ 151,9 ($3385,2 +€709,3)***
Із зовнішніх джерел, млрд грн	118,7	24,1	123,1	159,3	73,4	62,3	148,0	60,4	61,9	58,2	73,8	**963,2**
Платежі з погашення державного боргу, млрд грн	12,8	34,9	49,0	46,0	55,1	48,3	26,9	28,5	48,8	32,7	35,8	**418,8**
У % до плану за весь період	*97,7*	*92,6*	*83,8*	*120,7*	*96,5*	*95,8*	*88,2*	*95,6*	*97,0*	*118,9*	*102,6*	***97,9***
Платежі з обслуговування, млрд грн	0,6	12,0	11,6	13,9	45,7	33,0	11,2	31,7	12,5	15,3	37,5	**225,0**
У % до плану за весь період	*28,6*	*114,3*	*78,4*	*101,5*	*90,3*	*84,0*	*151,4*	*101,9*	*91,9*	*340*	*69,2*	***93,1***

Джерело: Міністерство фінансів України, розрахунки Центру

* * *

Автори:
Юлія Маркуц, Ліна Задорожня, Тарас Маршалок, Інна Студеннікова, Дмитро Андрієнко,
Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління при Київській школі економіки